PUOLUSTUSVALIOKUNTA **18.2.2021**

Professori Tuomas Forsberg, Helsingin yliopisto / Tampereen yliopisto

Aihe: Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliiittinen selonteko 2020

Puolustusvaliokunnalle

1. En ole juuri mistään asiasta selonteon kanssa eri mieltä. Kuten tiedetään, selonteossa on joitakin lauseita, joihin on ladattu tavallista enemmän poliittista merkitystä, kuten muotoilut Suomen pyrkimyksestä säilyttää mahdollisuuden liittoutua sotilaallisesti ja hakea Nato-jäsenyyttä tai siitä, miten Suomi ei salli alueensa käyttämistä vihamielisiin tarkoituksiin muita valtioita vastaan, mutta ne eivät edusta Suomen linjan määrittelyssä mitään olennaista muutosta. Myös kuvaukseen turvallisuusympäristön muutoksesta on aika helppo yhtyä, joskin se sisältää joitakin poliittisesti hieman jakavampia käsityksiä, mm. ajatuksen Naton vakauttavasta roolista Itämeren alueella ja Balkanilla.

2. Sen sijaan ongelmana ehkä juuri pitää sitä, että selonteossa ei ole mitään isompaa ongelmaa. Tähän tilaisuuteen valmistautuessa muistin, että olin vuonna 2004 kirjoittanut silloisesta turvallisuuspoliittisesta selonteosta kolumnin otsakkeella ”poliittisesti turvallinen epäselonteko”. Saman kolumnin voisi kirjoittaa uudestaan. Kun selonteko on laadittu niin, että siihen on helppo yhtyä, tarkoittaa se myös sitä, että helposti kyseenalaistettavissa olevia mutta silti mahdollisia skenaarioita ei avata eikä kaikkia strategisia valintoja pureta auki. Paljon perustuu oletukseen jatkuvuudesta, mikä tarkoittaa sitä, että selonteko katsoo enemmän taaksepäin kuin eteenpäin. Sanavalinnoilla voidaan ohittaa kiperät kohdat: jos jokin asia on ”tärkeä”, tarkoittaa se usein sitä, että se on Suomen kannalta hyvä asia, mutta ei ole välttämättä tarkkaa ajatusta keinoista, miten tämän asian jatkumista tai saavuttamista voitaisiin edistää. Suomen Nato-politiikkaa koskevia ratkaisuja tarkastellaan aina ”reaaliajassa”, mikä peittää alleen sen, tulisiko päätöksiä tehdä muutoksia ennakoiden vai niihin reagoiden.

3. Koska selonteko on julkinen selonteko poliittisiin tarkoituksiin, on syytä varmistaa, että turvallisuusympäristön muutoksista ja strategisista valinnoista käydään myös ennakkoluulotonta, monipuolista, argumentoivaa tutkimukseen perustuvaa keskustelua. Vaikka yhtenäisyys on vahvuus, aito yhtenäisyys voidaan saavuttaa vain pluralistisen keskustelun kautta. Tämä koskee myös tulevaisuutta koskevia näkemyksiä. Vaikka liberaalin maailmanjärjestyksen kriisiytymisestä ollaan

aika yhtä mieltä, tutkijat eroavat siinä, kuinka syvällisenä ja käänteentekevänä tätä kriisiä voidaan pitää. Maailmanhistoriassa kehitys on isossa kuvassa kulkenut parempaan suuntaan. Voi kuitenkin olla tekijöitä, jotka eivät enää vie globaalia kehitystä paremmaksi: maapallon rajat tulevat vastaan, kommunikaation muodot ja välineet johtavat leiriytymiseen ja asenteiden koventumiseen eikä ihmisten älyllinen ongelmanratkaisukyky enää välttämättä kasva vaan pohdinnat ulkoistetaan tekoälylle. Silti Suomelle olennaista on kuitenkin keskipitkällä aikavälillä se, mitä itärajan takana tapahtuu. Venäjän kehitystä on mahdoton ennustaa. Se mitä ennustamisesta voidaan sanoa, on se ketut, jotka tuntevat monta pientä asiaa, pystyvät parempiin ennustuksiin kuin siilit, jotka tuntevat vain yhden ison asian ja ennakoivat siltä pohjalta. Tällaisten selkeiden teorioiden vaarana on, että todellisuutta myös tulkitaan liiaksi vain yhdestä näkökulmasta, jolloin olennaisia kehityskulkuja ei huomata. Vaikka tapahtumien tarkka ennustaminen ei olekaan mahdollista, turvallisuuspolitiikan perustana voidaan pitää sitä, että varaudumme sellaisiin negatiivisiin kehityskulkuihin, joihin me järkevästi voimme varautua ja jotka voivat meistä riippumatta toteutua jollakin mielekkäällä todennäköisyydellä. Tässä suhteessa mitään olennaista muutosta ei ole aikaisempiin selontekoihin, joskin äänenpainot ovat nyt muuttuneet. Venäjän suhteen kriittistä on arvio siitä, onko Venäjän kynnys ottaa sotilaallisia riskejä madaltunut.

4. Omasta tutkimuksesta: olen viime aikoina tutkinut Euroopan turvallisuusjärjestyksen kehitystä 1990-luvun alussa, koska sitä pidetään juurisyynä nykyisiin ongelmiin. Tuolloin Venäjän tulevaisuutta pidettiin Suomessa avoimena: sen demokratisoitumista, yhteisten arvojen jakamista ja yhteistyötä lännen kanssa toivottiin mutta näihin ei varsinaisesti uskottu. Näin ollen nykyinen tilanne, vaikka se onkin huonompi kuin toivottiin, oli ikään kuin sisään rakennettu yhtenä vaihtoehtona vanhoihin selontekoihin. Eivätkä arkistot tai Venäjän ulkoministeri Andrei Kozyrevin muistelmat 1990-luvun alkupuolelta tue käsitystä, että Euroopan turvallisuusjärjestystä ei saatu kestäväksi, koska Venäjää ei nöyryytettiin ja länsi olisi sanellut kehityksen suunnan. Kozyrevin mielestä syyt olivat jo tuolloin Venäjän sisäpolitiikassa.

5. Selonteossa todetaan, että Suomen on kyettävä arvioimaan Venäjän sisäistä kehitystä ja ulko- ja turvallisuuspoliittista toimintaa tarkasti ja että se edellyttää vahvan Venäjä-tuntemuksen ylläpitämistä. Tähän on helppo yhtyä. Suomessa on entistä enemmän Venäjä-tutkimusta mutta edelleenkin syntyjään suomalaisia Venäjän ulko- ja turvallisuuspolitiikan asiantuntijoista on pulaa. Erityinen vaje, jolla silläkin on turvallisuuspoliittista merkitystä, koskee sitä, että meillä ei ole juurikaan venäjän kielen taitoisia Venäjän ja Suomen ja niiden suhteiden poliittisen historian kokeneita tutkijoita. Myös suomalainen Kiina-osaaminen on niukkaa.